

ŠTOROČNICA PRVÉHO SLOVENSKEHO ROBOTNÍCKEHO ČASOPISU

FRAŇO RUTTKAY

Najväčším strediskom slovenského robotníckeho hnutia do roku 1918 bola Budapešť. Do Budapešti prišlo veľa Slovákov hlavne v rokoch 1889–1893, keď v slovenských župách decimoval obyvateľstvo hlad a krutá bieda. Boli to zväčša nízkokvalifikovaní robotníci, zamestnaní pri rozširujúcej sa výstavbe hlavného mesta, ako aj v tehelniciach na jeho okolí. Išlo o murárov, tehliarov, kamenárov, lešenárov, tesárov, pomocných robotníkov, ale aj o zamestnancov železiarskych a strojárskych podnikov. Brnianske noviny *Rovnosť* roku 1896 tvrdili, že v lete bývalo v Budapešti až 200 000 Slovákov.¹

V slovenčine vychádzajúce *Uhorské noviny* sa vtedy s pohrdaním vyjadrovali o budapeštianskych slovenských robotníkoch: „Slovák v spoločnosti uhorskej teraz neznamená viac ako dľa prostého významu slovenský šichník, ktorý vo veľkomestských putikách trávi hodiny svojho bezvýznamného života.“ Napriek tomuto veľkopanskému a odnárodňujúcemu postoju redakcia novín odporúčala podnikateľom a statkárom, aby „Slovákov prijímali do práce, lebo sú usilovní, pokojnej povahy, majú malé nároky, na nič nedbajú, sú najlacnejší a pritom nikdy neštrajkujú“.²

Intenzívna maďarizácia sa na Slovensku uskutočňovala aj prostredníctvom úradníckeho aparátu, osvetových a kultúrnych zariadení (Femke, Uhorský vzdelávací spolok), ako aj vydávaním odnárodňujúcej tlače v slovenskej reči. Vláda začiatkom deväťdesiatych rokov zakázala pôsobenie peštianskeho slovenského spolku *Svornosť* a vo zvýšenej miere konfiškovala slovenskú národnú tlač.³

1. mája 1890 slovenskí robotníci v Budapešti spolu s ostatnými manifestovali za osemhodinový pracovný čas, za nemocenské, invalidné a starobné poistenie, za zrušenie nočnej práce žien a detí, za uzákonenie kolektívnych zmluv medzi robotníkmi a zamestnávateľmi, ale aj za všeobecné volebné právo, za základné občianske slobody – slobodu tlače, zhromažďovania a spoločovania. Ich predstaviteľmi boli Štefan Martinček, Gabriel Petrikovič a Gustáv Švéni.⁴

Výrazný vplyv na rozvoj odborového hnutia Slovákov v Budapešti a na ich zapájanie sa do štrajkových bojov mala Československá sociálnodemokratická strana robotnícka, ktorá mala aj v hlavnom meste Uhorska svoju organizáciu, lebo medzi Slovákami a Čechmi nebola taká jazyková bariéra ako medzi Slovákami a Maďarmi. Zásľuhu na tom mal najmä český robotník František Tupý, ktorý prišiel do Budapešti z Brna „po nezdarenom štrajku“. Tupý mal veľké skúsenosti z organizovania odborového hnutia v Čechách, na Morave, ale aj vo Viedni. Práve on získal na túto prácu v Budapešti najprv Jána Polónyiho, Jozefa Flocha a Jozefa Babica, ku ktorým sa pridávali ďalší. Spočiatku o prácu v odborovom hnutí slovenských robotníkov preja-

1 Slovenské kapitoly I. *Rovnosť*, 1896, č. 24.

2 Vystahovalectvo do Ameriky. *Uhorské noviny*, 31. 1. 1883.

3 Kríza dualizmu a slovenské národné hnutie v deväťdesiatych rokoch. In: Dejiny Slovenska II. (1848–1900). Bratislava, SAV 1955, s. 96.

4 PETRIKOVIČ, G.: Slováci na 1. mája 1890 v Pešti. *Robotnícke noviny*, 1. 5. 1925. Príloha II., s. 25.

vovali záujem aj poslucháči práva Ludovít Bazovský, Vladimír Krno, ba aj Milan Hodža, pretože hlasisti na rozdiel od národnárov mali veľký záujem o spoluprácu so slovenským robotníckym hnutím.⁵ Tak sa aj vytvorili podmienky na založenie Slovenskej odbočky Dělnického vzdělávacího spolku v Budapešti, ale aj Slovenskej odbočky poľského robotníckeho spolku Sila.

Veľkú úlohu pri organizovaní slovenského robotníckeho hnutia v Budapešti zohrala periodická tlač vydávaná Československou sociálnodemokratickou stranou. Z nej nahlas čítali závažné články zhromaždeným slovenským robotníkom ich vzdelanejší druhovia. Táto tradícia sa udržiavala medzi slovenským ľudom už od čias štúrovcov a ich tzv. nedeľných škôl.⁶ Ešte v zápisnici viedenskej konferencie „uhorských Slovákov v Dolnom Rakúsku“ zo dňa 29. 9. 1908 sa uvádza: „Teraz sa o rozšírenie slovenskej robotníckej tlače postaráme. Kto lepšie číta – nech v šalandách predčíta.“⁷

Významným dokladom spolupráce českých a slovenských robotníkov bola osemstranová brožúra Proklamácia k robotníkom Uhorska na 1. mája 1891, ktorá vyšla v Budapešti po maďarsky, nemecky, poľsky a slovensky. Obsahovala závery II. Socialistickej internacionály z roku 1869. Mnohí Slováci a Česi ešte vtedy verili, že presvedčia vedenie Sociálnodemokratickej strany Uhorska o potrebe vydávania socialistickej literatúry, novín a časopisov nielen v maďarčine, ale aj vo všetkých jazykoch mnohonárodnostného Uhorska.⁸ Keď sa im to pre kategorický odpor predsedníctva strany nepodarilo, slovenskí robotníci v spolupráci s českými sa rozhodli konať samostatne. Roku 1895 k sviatku 1. mája vydali v Budapešti v náklade dvetisíc exemplárov leták Hlas k slovenskému ľudu robotníckemu, ktorý sa rozširoval po celom Slovensku. Autorstvo letáku sa dlho pripisovalo slovenskému robotníkovi Jánovi Polónymu,⁹ ktorý však bol jeho vydavateľom, a nie autorom.¹⁰

Jeho autorom bol Čech František Tupý, ktorému pri zostavovaní textu pomáhal Slovák František Bartoš. Poslovenčil ho slovenský vysokoškólák v Budapešti Ján Borovský.¹¹ Podľa Vladislava Zapletala z češtiny do slovenčiny leták preložil iný vysokoškólák – poslucháč práva Ludovít Bazovský.¹² Pokladáme to za vierohodnejšie, lebo L. Bazovský aj neskoršie vystupoval ako rečník na zhromaždeniach slovenských robotníkov v Budapešti. Ján Polónyi prevzal namiesto Františka Tupého pred budapeštianskou porotou zodpovednosť za leták, lebo inak by boli F. Tupého ako Čecha, teda cudzieho štátneho príslušníka, vypovedali z Uhorska. Cudzinci v Uhorsku mali totiž zakázané vydávať alebo redigovať akúkoľvek tlač. Budapeštianska porota potom

5 ZAPLETAL, V.: Počiatky slovenského sociálnodemokratického robotníckeho hnutia v Budapešti 1893–1900. Praha, SPN 1969, s. 72.

6 Bližšie RUTTKAY, F.: Ludovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky. Martin, MS 1982, 292 s.; Samuel Jurkovič – priekopník európskeho družstevníctva. Bratislava, Svépomoc 1971, 319 s.

7 ZIMÁK, F.: Z počiatkov sociálnodemokratického robotníckeho hnutia slovenského. *Robotnícke noviny*, 6. 8. 1931.

8 HAPÁK, P.: Vztahy medzi slovenskými a českými robotníkmi v Budapešti v druhej polovici 19. storočia. In: O vzájomných vzťahoch Čechov a Slovákov. Bratislava, SAV 1956, s. 234; GOSIOROVSKÝ, M.: Dejiny slovenského robotníckeho hnutia (1848–1918). Bratislava, SVPL 1956, s. 94.

9 GOSIOROVSKÝ, M.: c. d., s. 94.

10 Slovenské kapitoly III. *Rovnosť*, 1896, č. 37.

11 ZIMÁK, F.: Z počiatkov... *Robotnícke noviny*, 6. 8. 1931.

12 ZAPLETAL, V.: c. d., s. 30.

odsúdila Jána Polónyiho ako autora a vydavateľa letáka „pre poburovanie“ na tri mesiace väzenia a šesťdesiat zlatých pokuty.¹³ Odsúdili ho napriek tomu, že jeho obhajca dr. Miloš Krno, ktorý prevzal obhajobu bezplatne, žiadal oslobodenie obvineného. Vo svojej reči pred porotou konštatoval, že „obsah letáka je len slabý náčrt všetkých tých krívd, ktoré sa na slovenskom ľude pášu“. Pred odchodom do väzenia posilňoval Polónyiho a daroval mu aj väčšiu sumu peňazí.¹⁴

Priaznivý ohlas, s ktorým sa vydanie letáka medzi slovenskými robotníkmi stretlo, bol podnetom pre Čechov Františka Tupého, Františka Pařízka, ale aj pre Slovákov Jána Polónyiho a Michala Lichého, aby vystúpili s požiadavkou na vydávanie socialistickej literatúry vo všetkých jazykoch mnohonárodnostného Uhorska na V. zjazde Sociálnodemokratickej strany Uhorska, ktorý sa konal v Budapešti v dňoch 24. a 25. mája 1896. Zjazd najmä pod tlakom maďarských delegátov túto požiadavku schválil,¹⁵ no vedenie strany ju nespĺnilo a odmietlo dať peniaze na vydávanie slovenskej socialistickej literatúry. Tento šovinistický postoj vedenia strany sa dal očakávať. Veď už roku 1895 slúbilo nemeckým robotníkom, že ak sa *Népszava* (Hlas ľudu) – ústredný tlačový orgán strany – stane obdenníkom, z jej ôsmich strán budú štyri vychádzať v nemčine, no tento sľub nespĺnilo. Rovnako klamalo slovenských robotníkov, keď im slúbilo, že *Népszava* bude mať raz do týždňa slovenskú prílohu.¹⁶

Preto aj roku 1896 si slovenskí a českí robotníci v Budapešti vytvorili Pripravný výbor na založenie prvého slovenského robotníckeho časopisu. Jeho členmi boli Gustáv Švení, Matej Šuňavec, Ján Polónyi, Koloman Bernát a František Tupý. Usporiadali preň aj verejné peňažné zbierky, na ktoré prispeli robotníci v Budapešti bez rozdielu národnosti. Urobili tak potom, keď im vedenie strany opätovne odmietlo dať požadované peniaze, a to čiastku z členských poplatkov jej slovenských členov, ktorá bola určená „na stranícku agitáciu“.

Pripravný výbor potom vydal v Budapešti slovensko-maďarsko-nemecký náborový leták, v ktorom sa úlohy a ciele slovenského robotníckeho časopisu vysvetľujú takto: „My potrebujeme časopis, ktorý by nás učil, naše žiadosti a túžby verejne vyjadroval, naše utrpenie a biedu svetu zvestoval, ktorý by výlučne našim záujmom slúžil.“¹⁷ V slovenskom znení letáka sa tento časopis označoval za „zbraň našich robotníkov na porazenie nášho najväčšieho nepriateľa – nevedomosti“. Táto „duševná zbraň im pomôže, aby aj Slováci v krátkom čase zaujali miesto v radoch sociálnej demokracie iných národov“.

Prvý slovenský robotnícky časopis *Nová doba* začal vychádzať v Budapešti 1. mája 1897 ako mesačník v náklade tisíc exemplárov. O dva týždne neskoršie vyšiel ďalší mesačník *Zora* s podtitulom „národohospodársky časopis“. Bolo to však jeho prvé a aj posledné číslo. Išlo vlastne o jediný časopis vydávaný pod dvoma rozličnými názvami. Ich redakcia sa tak zbavila povinnosti zložiť vysokú dvanásťtisícovú kauciu predpísanú pre dvojtyždenník. *Zora* prestala vychádzať nie pre nedostatok peňazí jej vydavateľov a redaktorov, ale preto, lebo títo nemali na ňu čas. Veď

13 *Národné noviny*, 31. 1. 1896.

14 Slovenské kapitoly III. *Rovnosť*, 1897, č. 37.

15 *Új Népszava*, 5. 7. 1896; tiež GOSIOROVSKÝ, M.: c. d., s. 96.

16 Slovenské kapitoly IV. *Rovnosť*, 1896, č. 38.

17 HAPÁK, P.: Prvé slovenské robotnícke časopisy. *Práca*, 30. 4. 1977; K významu prvých slovenských robotníckych časopisov *Nová doba* a *Zora*. In: *Otázky žurnalistiky* 1962. Martin, MS 1963, s. 194.

každú voľnú chvíľu po skončení svojho 12–14-hodinového pracovného času venovali „agitácii medzi slovenskými robotníkmi“.¹⁸

Títo robotníci redaktori prvého slovenského robotníckeho časopisu boli neskúsení a mali aj dosť slabé všeobecné vzdelanie. Skončili len tri–štyri triedy ľudovej školy, a preto im aj spisovná slovenčina robila značné ťažkosti. Výnimkou medzi nimi bol Štefan Martinček – absolvent troch tried nižšieho gymnázia v Ružomberku. Preto sa aj obrátili o pomoc na slovenských vysokoškolákov v Budapešti, združených v Slovenskom spolku. Títo mladí ľudia im aj pomoc prisľúbili, no svoje sľuby nesplnili. Báli sa vyhodenia z vysokej školy, ale aj iných represálií zo strany štátnej moci, ktorá redigovanie „panslávskeho socialistického časopisu“ považovala za prečin.

Dopisovateľ brnianskej *Rovnosti*¹⁹ sa vtedy vyslovil, že „snáď za svojich rodákov-robotníkov sa mladí slovenskí inteligenti hanbia, a preto nechcú im v ťažkom boji za oslobodenie ujarmenému ľudu pomocnú ruku podať“. Podobná situácia bola v lete roku 1899, keď sa Štefan Martinček – vydavateľ a redaktor *Novej doby* – usiloval o jej obnovenie. Vtedy požiadal o pomoc slovenských vzdelancov Ivana Houdeka a Dušana Makovického,²⁰ ale aj Miloša Krnu, neskoršieho vydavateľa *Dolnozemskeho Slováka* v Novom Sade.²¹ Preto vtedy Štefan Martinček so zatrpknutosťou konštatoval, že „slovenská inteligencia nie je v stave vyšvihnúť sa na ten stupeň, ktorý duch času od nej požaduje“. Bol však presvedčený, že slovenskí robotníci aj bez nej „zaplnia všetky úlohy, ktoré im pokrok udelil“. Podobne sa na slovenských vzdelancov sťažoval aj Koloman Bernát, spolupracovník *Novej doby*: „Pri práci našej narážame tiež na neprekonateľné prekážky, slovenská inteligencia stráni sa nás vždy viacej a viacej.“²² Tento stav sa nemenil k lepšiemu ani v neskoršom období. Matej Šuňavec na veľkom zhromaždení slovenských robotníkov v Budapešti 11. decembra 1904 s poutovaním musel vziať na známosť „naprostú neúčast a neprítomnosť slovenskej inteligencie – menovite študentstva“. Tak to bolo aj na iných zhromaždeniach slovenských odborových organizácií v tomto meste.²³

Nová doba bola prvým slovenským robotníckym časopisom v starej vlasti. Prvým slovenským robotníckym časopisom vôbec bol však *Robotník* vydávaný od roku 1892 slovenskými vystaľovalcami v Jersey City v New Yorku.²⁴ Najvýznamnejším redaktorom *Novej doby* bol Štefan Martinček, narodený 7. 7. 1874 v Budatíne pri Žiline. Pochádzal z chudobnej jedenásťčlennej rodiny strážnika pri železnici. Ukončil tri triedy nižšieho gymnázia v Ružomberku, ale pre chudobu nemohol chodiť ďalej do školy. Stal sa učňom u vojenského puškára v tomto meste, z ktorého po vyučení odišiel do Budapešti. Tu sa zapojil do činnosti Sociálnodemokratickej strany Uhorska a bol aj delegátom slovenských robotníkov na jej piatom až deviatom zjazde. V marci roku 1898 ako dvadsaťštyriročný sa stal nástupcom Františka Tupého vo vydávaní *Novej doby*. Tento bol v dôsledku protirobotníckeho a protinárodnostného teroru vlády grófa Bánffyho z Budapešti vypovedaný. Štefan Martinček

18 *Nová doba*, 1. 6. 1897.

19 *Rovnosť*, 8. 7. 1897.

20 *Nová doba*, 1. 7. 1898 a 1. 8. 1898.

21 *Nová doba*, 1. 3. 1899.

22 *Nová doba*, 1. 5. 1899.

23 *Správy. Slovenské robotnícke noviny*, 1. 1. 1905.

24 ZAPLETAL, V.: c. d., s. 176; HAPÁK, P.: Záujem slovenského robotníctva o národný život v druhej polovici 19. storočia. In: *Slováci a ich národný vývin*. Bratislava, SAV 1966, s. 242.

často poskytoval vlastné peniaze na vydávanie *Novej doby*, lebo nemal možnosť ich zohnať niekde inde. Nepomohli mu ani opätovné žiadosti adresované predsedníctvu Sociálnodemokratickej strany Uhorska. Ako delegát slovenských robotníkov na IX. zjazde strany v Budapešti darom žiadal jeho účastníkov, aby „prikázali vedeniu strany viac sa zaoberať národnosťami a viac robiť pre ich záujmy“.²⁵

Roku 1902 sa Štefan Martinček v dôsledku nezamestnanosti vystaňoval do Spojených štátov severoamerických. Tu naďalej pracoval v slovenskom robotníckom hnutí a v máji roku 1911 sa stal jedným zo zakladateľov Americko-slovenskej socialistickej strany. Roku 1959 zomrel v USA,²⁶ no jeho urna s telesnými pozostatkami je uložená v Slávičom údolí v Bratislave.

Redaktorom *Novej doby* bol aj Gustáv Švéni, narodený 6. 11. 1870 v Prievidzi. Zomrel asi roku 1918 v okolí Budapešti. V hlavnom meste Uhorska pracoval ako rezbár. Bol delegátom slovenských robotníkov na V. zjazde Sociálnodemokratickej strany Uhorska v máji roku 1897, ale aj prvým a posledným Slovákom zvoleným do jej vedenia. Ako redaktor *Novej doby* bol jednou z prvých obetí teroru vlády grófa Dezidera Bánffyho (1895–1899), ktorá v snahe potlačiť robotnícke a národnostné hnutie rozpušťala jeho organizácie, kultúrne spolky, likvidovala odborové organizácie a zatvárala ich funkcionárov, zakazovala ich schôdze a konfiškovala ich tlač.

1. februára 1898 polícia vykonala prehliadku v budapeštianskom súkromnom byte Gustáva Švéniho, kde bola aj redakcia *Novej doby*, a zhabala mu všetky rukopisy a časopisy, ktoré tam našla.²⁷ Aj jeho, ako i ďalších funkcionárov robotníckeho hnutia vtedy polícia násilne odfotografovala. Z ich fotografií zostavila policajný album, ktorý rozoslala všetkým županom s príkazom, aby sledovali každý pohyb fotografovaných osôb a podávali o tom hlásenie. Takto evidovaní ľudia len veľmi ťažko mohli dostať zamestnanie. Zo slovenských funkcionárov sa to týkalo Gustáva Švéniho, Kolomana Bernáta, Jána Polónyiho, Štefana Martinčka, Štefana Schaffraneka, Eugena Matoša, Františka Ševčíka a Henricha Kálmana.

Gustáv Švéni bol po päťdňovom pobyte vo väzení a po zaplatení pokuty päťdesiat zlatých 16. marca 1898 z Budapešti „vypovedaný raz navždy“. Po odpykaní trestu ho „polícia postrkom“ dopravila do rodnej obce. Potom si prechodne našiel zamestnanie v Banskej Bystrici, no aj odtiaľto udržiaval sústavné listové spojenie s Budapešťou, najmä s Matejom Šuňavcom. 5. mája 1898 Gustáva Švéniho predvolali pred súd do Budapešti, aby sa tu zodpovedal za svoje dva články uverejnené v *Novej dobe* (Bratia, už sa čas blíži, len sa k činu! a Počiatok boja). Tu sa sám obraňoval pred obvinením „z poburovania a z búrenia“. Porotný súd nepripustil na pojednávanie ako svedka staviteľa Jána Nepomuka Bobulu – vodcu Novej školy slovenskej. Nakoniec súd vyniesol oslobodzujúci rozsudok, no Švéniemu nariadil, aby ešte v ten istý deň opustil Budapešť.²⁸

Gustáv Švéni potom ako 15. 8. 1904 v Budapešti vydal jediné číslo robotníckeho mesačníka *Duch času*, opustil Sociálnodemokratickú stranu Uhorska a prešiel k opozičnej Mezöffiho Reorganizovanej sociálnodemokratickej strane Uhorska. Za túto stranu kandidoval roku 1905 do snemu v obvode Nadlaku v dnešnom Rumunsku, ktorý mal prevažne slovenských obyvateľov. Táto strana sa však čoskoro rozpadla.²⁹

25 *Národné noviny*, 3. 9. 1902, č. 38.

26 GOSIOROVSKÝ, M.: c. d., s. 120.

27 *Nová doba*, 1. 3. 1898.

28 GOSIOROVSKÝ, M.: c. d., s. 121.

Redaktorom *Novej doby* bol aj Matej Šušavec, narodený v Pribyline 11. 11. 1874. Bol jedným z liptovských murárov pracujúcich v Budapešti. Až v robotníckom spolku sa naučil čítať a písať. Od roku 1896 aktívne pôsobil v tamojšej odborovej organizácii murárov, ako aj v Sociálnodemokratickej strane Uhorska. Roku 1897 vstúpil do Slovenskej spoločnosti lešenárskych robotníkov. V auguste t. r. bol za účasť na jej štrajku zatknutý. V marci roku 1898 po vypovedaní Františka Tupého a Gustáva Švéniho z Budapešti sa veľmi obetavo staral o *Novú dobu* ako zodpovedný redaktor spolu s jej vydavateľom Štefanom Martinčekom. Aj po zániku *Novej doby* naďalej pracoval v slovenskom robotníckom hnutí. Roku 1904 sa zaslúžil o založenie *Slovenských robotníckych novín* a roku 1905 o vznik Slovenskej sociálnodemokratickej strany. Po roku 1918 pôsobil ako funkcionár Zväzu robotníctva stavebného a kamenno-keramickeho priemyslu v Československej republike. Zomrel ako sedemdesiatpäťročný v Pribyline 27. mája 1849.³⁰

Spolupracovníkom *Novej doby* bol nitriansky rodák Koloman Bernát, ktorý sa roku 1891 druhý raz usadil v Budapešti, keď ho vypovedali z Viedne za rozširovanie socialistických letákov. Podľa všetkého bol aj autorom letáka Pozor, slovenský ľud robotnícky v Budapešti, ktorý vyšiel ešte pred založením *Novej doby*. Súdne ho stíhali nielen za leták, ale aj za článok uverejnený v *Novej dobe*. Po vypovedaní z Budapešti sa usadil v Nitre, kde naďalej pôsobil v robotníckom hnutí. Zomrel roku 1909 po zranení spôsobenom žandárskou guľkou.³¹

Spolupracovníkom *Novej doby* bol aj stolársky pomocník Rudolf Lapár – člen Slovenského spolku v Budapešti, známy agitátor medzi slovenskými robotníkmi v Kőbányi pri Budapešti, ako aj ich delegát na V. zjazde Sociálnodemokratickej strany Uhorska.³²

Nová doba mala dopisovateľov a informátorov medzi robotníkmi nielen v Budapešti, ale aj v Bratislave, Banskej Bystrici, Žiline, Martine, vo Vrútkach, v Ružomberku, Liptovskom Mikuláši, Lučenci, Uhrovci, v Békešcabe a v Petrovci na Dolnej zemi. Jej redakcia dostávala listy aj od slovenských robotníkov vystaľovalcov zo Spojených štátov severoamerických, najmä z New Yorku, kde bola roku 1898 založená Prvá slovenská socialistická beseda.³²

Prvý slovenský robotnícky časopis *Nová doba* bol medzi pracujúcimi veľmi obľúbený, a to aj napriek tomu, že ho úradná vrchnosť často šikanovala a prenasledovala. Autori jeho článkov stáli štyri razy pred porotným súdom. Redakciu *Novej doby* častejšie postihovali úradné prehliadky, vypočúvali redaktorov, prenasledovali korportérov, habali čísla časopisu a šikanovali čitateľov.

Vedenie Sociálnodemokratickej strany Uhorska, ktoré podporovalo politiku maďarského nacionálneho šovinizmu, nikdy neuznalo *Novú dobu* a *Zoru* za svoje stranícke časopisy, a preto im ani nedalo nijakú finančnú pomoc. Nič pritom nedbalo na argumenty predstaviteľov slovenského robotníckeho hnutia, ktorí oprávnenne tvrdili, že socialistické učenie medzi Slovákami možno úspešne rozširovať len v ich materinskej reči, pretože maďarčine iba čiastočne alebo vôbec nerozumejú.³³

29 E. B.: Gustáv Švéni. *Osvetová práca*, 1975, č. 38.

30 GOSIOROVSKÝ, M.: c. d., s. 149, 338.

31 HAPÁK, P.: Prvé robotnícke noviny. *Práca*, 30. 4. 1977.

32 *Nová doba*, 1. 4. 1898, 1. 8. 1898.

33 Bližšie HAPÁK, P.: Slovenské robotnícke hnutie v Budapešti koncom 19. storočia. In: *Historický časopis SAV*, 1965, č. 1, s. 52 a n.

O tom, v akých podmienkach pôsobili redaktori *Novej doby*, svedčia aj spomienky Gabriela Petrikoviča, ktorý vtedy pracoval v Budapešti: „Tak sa to robilo. My spolupracovníci pri časopise sme sa naň týždenne, koľko ktorý môže, po 20–30 grajciaroch sme sa zaviazali prispievať. Najviac nám na náš slovenský časopis prispievali českí súdruhovia – Hlavsa, zámočnícky majster a Hrubá, stolársky majster. Dávali po 1 zl.“³⁴

Nová doba mala spočiatku náklad tisíc, neskôr tisíctristo exemplárov. Jej ročné predplatné bolo jeden zlatý, pričom sa jednotlivé čísla predávali po štyroch grajciaroch. Časopis sa predával v Budapešti, ale aj v Bratislave, Košiciach, v Banskej Bystrici, v Pécsi (Pätikostolí) a inde. Tento predaj však nestačil na krytie výloh spojených s jeho vydávaním. Navyše sa jeho redakcia častejšie sťažovala na svojich vidieckych kolportérov, od ktorých, napriek urgenciám, stále nedostávala peniaze.³⁵ Propagácia, rozširovanie a kolportáž *Novej doby* spočívala iba na pleciah uvedomelých slovenských robotníkov, najmä v Budapešti. Títo dobrovoľníci vždy po vyjdení nového čísla chodili ho ponúkať a predávať do tovární, na stavby, do ulíc, robotníckych kolónií, ale aj do biednych, provizórnych ubytovní – šalánd, ktoré boli na stavbách i v tehelnách Budapešti a jej okolí. V sobotu po výplate chodili časopis predávať aj po kaviarňach, krčmách a putikách – „pálenkášoch“ –, o ktorých vedeli, že ich slovenskí robotníci navštevujú. Bola to ťažká úloha, lebo mnohí tamojší Slováci boli málo vzdelaní, ba aj negramotní, národne neuvedomelí, pričom o socialistickom učení vedeli len veľmi málo.

V prvom slovenskom robotníckom časopise sa presadzovalo splnenie základných demokratických požiadaviek – rovnosť občanov pred zákonom, sloboda tlače, spolčovania a zhromažďovania, všeobecné volebné právo, osemhodinový pracovný čas, zákaz nočnej práce žien a detí, sociálne, invalidné a starobné poistenie, právo na štrajk, zvyšovanie kultúrnej úrovne robotníkov, ale aj národná rovnoprávnosť v Uhorsku a uplatnenie slovenčiny v školách, úradoch a vo verejnom živote.

Časopis prinášal informácie o živote robotníkov a propagoval aj rozvíjanie ženského a mládežníckeho robotníckeho hnutia. Venoval veľkú pozornosť aj zakladaniu odborových organizácií medzi Slováckmi. Jeho redakcia považovala za svoj hlavný cieľ „ulahčenie osudu utrápeného slovenského ľudu“. Za svoj veľký úspech redakcia považovala najmä to, že sa jej rozvinutím veľkej agitačnej akcie podarilo dosiahnuť zvolenie desiatich slovenských delegátov na V. zjazd Sociálnodemokratickej strany Uhorska, ktorý sa konal v dňoch 6.–8. júna 1897. Pri tejto príležitosti sa 7. júna t. r. konala v Budapešti veľká manifestácia, na ktorej sa zúčastnilo aj veľa slovenských robotníkov, o čo sa zaslúžila budapeštianska slovenská robotnícka odborová organizácia, „ktorá sa zhromažďuje dosť husto okolo oboch slovenských robotníckych mesačníkov *Nová doba* a *Zora*“.³⁶

Redakcia *Novej doby* ako nevyhnutné propagovala organizovanie kurzov gramotnosti pre slovenských robotníkov, lebo len keď budú vedieť po slovensky čítať a písať, budú môcť účinnejšie podporovať boj za národnú rovnoprávnosť Slovákov ohrozených násilnou maďarizáciou. Práve ju označil veľký priateľ Slovákov, nórsky spisovateľ B. Björnson za genocídu národa. Nazval ju „najväčším priemyslom Uhorska“.

34 ZAPLETAL, V.: c. d., s. 35.

35 *Hlas*, 1898–1899 /I./, s. 181; ZAPLETAL, V.: c. d., s. 31.

36 Národné noviny 11. 6. 1897.

„Tento priemysel,“ pokračoval ďalej, „kde knihou a bičom, zákonom a zbraňou vtĺka sa do detí maďarčina, je tiež najväčším priemyslom analfabetov na celom svete: 80 percent analfabetov u Rumunov, 49 percent u Slovákov, 43 percent u Nemcov a 44 percent u Maďarov – to sú praktické výsledky politiky kultúrneho štátu, v ktorom jedna škola pripadá na 10 000 duší.“³⁷

Nová doba venovala pozornosť aj riešeniu slovenskej národnej otázky s osobitným zreteľom na vnútropolitický vývoj v Uhorsku. Časopis tu nepresadzoval vlastnú robotnícku, ale celoslovenskú národnoobranú politiku, ako aj národné zjednotenie Slovákov, tak ako ho navrhovali najmä hlasisti – Milan Hodža, Vavro Šrobár, Pavel Blaho, Anton Štefánek, Fedor Houdek a iní. Uverejňovala aj ich príspevky týkajúce sa predovšetkým boja proti násilnej maďarizácii. Na druhej strane stúpenci *Novej doby* uverejňovali svoje články v *Hlase* (Koloman Bernát) a v martinských *Národných novinách* (Ján Polónyi).

Nová doba odmietala akúkoľvek formu nacionálneho šovinizmu a presadzovala spoluprácu všetkých národov a národností Uhorska. Zdôrazňovala pritom nevyhnutnosť udelenia národnej rovnoprávnosti pre všetkých Nemaďarov. Jej redakcia to zdôvodňovala tým, „že netreba vedieť po maďarsky, aby bol niekto človekom, netreba byť Maďarom, aby mohol mať ľudské práva“. „My spojiť sa musíme však so všetkými robotníkmi národností iných, nech je to Maďar, Čech, Nemec, Francúz, Poliak, my všetci sme od kapitalistov jednako potlačení, a preto musíme sa tiež spoločne brániť proti nim.“³⁸

Prvý slovenský robotnícky časopis vinou nepriaznivých spoločenských pomerov a pre chudobu slovenských robotníkov vychádzal pomerne krátko, a to od 1. mája 1897 do 31. októbra 1898 nepretržite. Od 1. novembra 1898 do 28. 2. 1899 nevychádzal vinou bánffyovského vládneho teroru. 1. marca 1899 bola obnovená jeho tlač, potom ako sa získali financie z peňažnej zbierky, na ktorú prispeli robotníci z Budapešti bez ohľadu na národnosť. O štyri mesiace neskôr – v júli roku 1899 – časopis prestal vychádzať a napriek viacerým pokusom, ktoré trvali do roku 1902, sa ho nepodarilo obnoviť.

Bez úspechu sa ho usiloval zachrániť najmä jeho posledný vydavateľ a redaktor Štefan Martinček, ktorý aj na VI. zjazde Sociálnodemokratickej strany Uhorska v apríli roku 1899 naliehavo požadoval od vedenia strany peniaze na záchranu tohto jediného slovenského robotníckeho mesačníka. Narazil však na hluché uši, a tak nič nedostal. Preto aj v poslednom čísle *Novej doby* s roztrpením napísal: „Nestará sa o nás nikto, ani vedenie strany.“³⁹

Napriek svojej krátkej existencii prvý slovenský robotnícky časopis zohral významnú úlohu v sociálnom a v národnom hnutí Slovákov.

Adresa autora: prof. PhDr. Fraňo Ruttkay, DrSc., Kadnárova 45, 831 05 Bratislava

37 Bližšie HAPÁK, P.: Záujem slovenského robotníctva o národný život v druhej polovici 19. storočia. In: *Dejiny Slovenska II.* (1849–1900). Bratislava, SAV 1968, s. 525.

38 *Nová doba*, 1. 12. 1897.

39 *Nová doba* 1. 6. 1899.